

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы жанын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнин төзөгөзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстин жайымы болотон ло једикпес-тутаган ла коркорынан жайым жадынјүрүмди төзөгөни улустын ичкери јүткимели деп јарлалган; кижинин тапэриги јасактын јаныла кыйалтазы јогынан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижи көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы најылык колбулардын өзүмин јөмөбрин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин төс тап-эригине бүдүмјизин јөмөгөнин аяруга алып, үзеери кажы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-јүрүмнин айалгазын ондолторын јөмөбр деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-јөмө иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јөмөлтөболуш ажыра текши тоомјыга ла кижинин тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молјуны јүрүмде толо бүдүреринде сүрекеј јаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын јүрүмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јүткиир учурлу. Кажы ла киж, онойдо ок общественнын кажы ла органы чындык, јүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнин ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдеерине болушып-јөмөжөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорынын калыктары ортодо, онойдо ок омордын юрисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јүрүмде кийдирерин јеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Омор санаукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө јүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижиде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүминин өни, бүдүми, тили, јандаган јаны, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин јуртап јаткан јеринен камааны јогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин јаткан јери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (јеринде) суверенитетинде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла киж жадын-јүрүмге, жайымга ла танынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынын эмезе јалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомјызын тўжүрп турган киж күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла киж, кайда да јүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында тен-тен, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тен-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктү. Онойдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла киж ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктырарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла киж онын тап-эриктерин ле молјуларын чокымдаарга, онойдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чокымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

Кажы ла киж шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээжизиле јарталбаганча, ол өйдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онойдо ок шок-керек эдилген өйдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик јүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онойдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла киж ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

Кажы ла киж кажы ла ороон кеминде жайым јүрер ле јуртап јадарга јерди талдап алар аргалу.

Кажы ла киж кандый ла орооннон јүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

Кажы ла киж истежүден улам өскө ороондо коруланар јерди бедиреер ле коруланар јерле тузаланар аргалу.

Бу тап-эрикле кандый истежү тужында тузаланарга јарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

Кажы ла киж гражданство алар тап-эриктү.

Кандый да кижинин гражданствонын эмезе гражданствонын кубултар тап-эригин ала- көнчө айырырга јарабас.

16-чы тизим

Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе жандаган жанынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикле тузаланат.

Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественн ла государственнон жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

Кажы ла кижы алкы-жөөжө танынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

Кемнин де алкы-жөөжөзин тууразынан келип айрырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижы жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойнын кудай жанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойнын жанын жайым жандаары эмезе көрүмин танынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижы бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойнын көрүминен жайым тудунар ла государственнон гран-кыйузынан камааны жогынан жетирулерди ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

Кажы ла кижы амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

Кажы ла кижы ороонды башкарарында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

Кажы ла кижы бойнын ороонында госслужбага тен-тай кирер тапэриктү.

Башкарунын жанынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественн турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.

Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогынан тен-тай иш учун тен-тай ишжалду болор тап-эриктү.

Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.

Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойнын жибүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцжеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жаныскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.

Энелик ле оогош балдар анылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашка тузаланар учурлу.

26-чы тизим

Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзинен болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогынан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эрикерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жандаган жандары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.

Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

Кажы ла кижы общественн культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

Кажы ла кижы онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жибүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдөр аргалу.

29-чы тизим

Кажы ла кижы общественн алдында молјлу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

Кажы ла кижы бойнын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу.Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественн текши некелтезин, ээжизин буспас учурлу.

Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда јарадылганын кандый бир ороонго, бир бѳлѳк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда јарадылган тап-эрикти ле јайымды јоголторго ууландырылган деп ондоорго јарабас.